

น้ำมันหอมระเหยกุหลาบมอญช่วยลดความวิตกกังวล

พนิดา ใหญ่ธรรมสาร
สำนักงานข้อมูลสมุนไพร
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ความวิตกกังวล (anxiety) สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนขึ้นอยู่กับว่าร่างกายของแต่ละคนจะปรับได้มากน้อยเพียงใด ความวิตกกังวลแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือความวิตกกังวลขณะเผชิญ (state anxiety) และความวิตกกังวลแฝง (trait anxiety) กุหลาบมอญ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Rosa damascena* Mill. อยู่ในวงศ์ ROSACEAE มีชื่ออื่นๆ คือ กุหลาบออน, ยี่สุ่น, damask rose, summer damask rose เป็นต้น **ลักษณะทางพฤกษศาสตร์** เป็นไม้พุ่ม ลำต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลม ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยรูปไข่ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อย ดอกช่อออกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีชมพู กลิ่นหอม ผลเป็นผลกลุ่ม (1) กุหลาบมอญเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่มีกลิ่นหอม ซึ่งน้ำมันหอมระเหยของดอกมีการศึกษาวิจัยในผู้ป่วยหลายๆ กลุ่ม ว่าการสูดดมน้ำมันหอมระเหยจากดอกกุหลาบมอญสามารถช่วยลดความวิตกกังวลได้ โดยสารสำคัญที่ออกฤทธิ์ คือ citronellol, heneicosane, geraniol, hexatriacontane และ linalool (2, 3) เป็นต้น

สรรพคุณแผนโบราณ

ดอก แก้อาการวิงเวียนศีรษะ บำรุงหัวใจ ขับน้ำดี ทำให้หัวใจเบิกบาน เป็นยาสมานแผล แก้อั้วร้อน (4)

สารสำคัญ

น้ำมันหอมระเหย (จากกลีบดอก) ได้แก่ citronellol (2), heneicosane, geraniol (2, 3), hexatriacontane (3), linalool (2, 3), methyl eugenol (2), nerol (2, 3), *n*-tricosane, *n*-pentacosane (3), nonadecane, 1-nonadecene (2)

การศึกษาทางคลินิก

การศึกษาแบบสุ่มและไปข้างหน้า (prospective, randomized, controlled trial) ในผู้ป่วยที่ต้องผ่าตัดจมูกที่คัด หรือผู้ป่วยที่ทำศัลยกรรมจมูก จำนวน 99 ราย อายุระหว่าง 18 - 40 ปี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มๆ ละเท่าๆ กัน กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มควบคุม ไม่ได้รับสารใดๆ กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ได้รับสารละลายผสมระหว่างน้ำกลั่น : เอทิลแอลกอฮอล์ ในสัดส่วน 80 : 20 จำนวน 10 มล. และกลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ได้รับสารละลายผสมระหว่างน้ำกลั่นและเอทิลแอลกอฮอล์ ในสัดส่วน 80 : 20 จำนวน 98 มล. และน้ำมันดอกกุหลาบมอญ 2 มล. จำนวน 10 มล. ใส่ในเครื่อง ultrasonic aroma diffuser และใช้เป็นเครื่อง aromatherapy โดยให้ผู้ป่วยแต่ละกลุ่มสูดดมเป็นเวลา 15 นาที ก่อนที่จะไปห้องผ่าตัด ซึ่งในช่วงนี้ผู้ป่วยทุกคนจะได้รับแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวลชุดที่ 1 (The State-Trait Anxiety Inventory-State Questionnaire of Spielberger (STAI-S)) และเมื่อผู้ป่วยไปยังห้องผ่าตัดจะได้รับแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวลชุดที่ 2 ก่อนการผ่าตัด พบว่าในแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวลชุดที่ 1 ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างในกลุ่มควบคุมและกลุ่มที่ได้รับน้ำมันดอกกุหลาบมอญ แต่ในแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวลชุดที่ 2 คะแนนค่าความวิตกกังวลลดลงในกลุ่มที่ได้รับน้ำมันดอกกุหลาบมอญเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติ (43.15 ± 7.55 ; 36.03 ± 9.60) จากการศึกษาสรุปได้ว่า การสูดดมสารละลายที่มีส่วนผสมของ น้ำมันดอกกุหลาบมอญ โดยใช้เครื่อง aromatherapy ก่อนการผ่าตัด สามารถลดความวิตกกังวลในผู้ป่วยต้อง ผ่าตัดจุกที่คอด หรือผู้ป่วยที่ทำศัลยกรรมจุกได้ (2) การศึกษาแบบปกปิดฝ่ายเดียวในผู้ป่วยที่กำลังจะผ่าตัดถุง น้ำดี จำนวน 60 คน อายุระหว่าง 15 - 55 ปี แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่สูดดมน้ำมันดอกกุหลาบ (ไม่ได้ระบุว่ากุหลาบชนิดใด) ความเข้มข้น 12% จำนวน 10 หยด หยดลงบนฝ่ามือ ฝ่ามือ และสูดดมนาน 3 นาที โดยให้ห่างจากจุก 2.5 - 5 ซม. ก่อนที่จะผ่าตัด และหลังผ่าตัด 8 และ 16 ชม กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุม ได้รับการดูแลอย่างปกติ และวัดคะแนนความวิตกกังวล ด้วย visual analog scale (VAS) พบว่าหลังผ่าตัด 8 และ 16 ชม กลุ่มที่สูดดมน้ำมันดอกกุหลาบ มีค่าความเจ็บปวดและความวิตกกังวลลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม (5)

การศึกษาแบบสุ่มในผู้ป่วยที่ต้องฟอกไตด้วยวิธี hemodialysis ทั้งเพศชายและหญิงจำนวน 46 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ใช้กลิ่นดอกกุหลาบมอญ ความเข้มข้น 25% (น้ำกุหลาบมอญคือ น้ำที่มี กลิ่นหอมของดอกกุหลาบมอญที่ได้จากกลั่นกลีบกุหลาบมอญด้วยไอน้ำ จนทำให้ได้น้ำกุหลาบที่มีกลิ่นหอมของ กุหลาบอ่อนๆ) หยดบนผ้าเช็ดหน้า 3 หยด และสูดดมนาน 15 - 20 นาที ก่อนนอนทุกคืน และในช่วงที่ทำ hemodialysis ทุกครั้ง นาน 4 สัปดาห์ กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุม ไม่ได้รับการสูดดมใดๆ และให้ผู้ป่วยตอบ แบบสอบถามก่อน และหลังการศึกษาในสัปดาห์ที่ 2 และ 4 หลังการศึกษาพบว่ากลุ่มที่สูดดมกลิ่นกุหลาบค่า คะแนนความวิตกกังวลที่เป็นลักษณะประจำตัวของแต่ละคน (trait anxiety) มีค่าลดลง คือจากเริ่มการศึกษา 13.88 ± 49.65 เป็น 10.1 ± 42.9 และความวิตกกังวลที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัจจุบัน (state anxiety) มี ค่าลดลงเช่นกัน คือจากเริ่มการศึกษา 7.68 ± 47.47 เป็น 6.5 ± 37.1 ในสัปดาห์ที่ 4 หลังการศึกษา จาก การศึกษาสรุปได้ว่าการสูดดมกลิ่นหอมน้ำมันดอกกุหลาบมอญสามารถลดความวิตกกังวลในผู้ป่วยที่ต้องล้างไต ด้วยวิธี hemodialysis ได้ (6) การศึกษาในผู้ป่วยที่ต้องฟอกไตทั้งเพศชายและหญิง จำนวน 56 คน อายุเฉลี่ย 58.9 ± 13.4 ปี ในกลุ่มศึกษา และ 58.2 ± 12.6 ปี ในกลุ่มควบคุม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เท่าๆ กัน กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ให้สูดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญ ความหนาแน่นคงที่ (constant density) 2% โดยให้ บ้ายที่คอเสื้อ 3 หยด และให้สูดดมนาน 1 ชม. ในช่วงที่กำลังฟอกไต นาน 2 เดือน (1 สัปดาห์ ฟอกไต 2 ครั้ง) กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับยาหลอก และประเมินภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความเครียดก่อน และ หลังการศึกษา 1 เดือน พบว่ากลุ่มที่สูดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความเครียดลดลง 3.1 ± 4.2 , 3.1 ± 3.4 และ 5.7 ± 4.4 เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการศึกษา ในขณะที่ กลุ่มควบคุมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษาสรุปได้ว่าการสูดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญสามารถ ลดภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความเครียดในผู้ป่วยที่ต้องฟอกไตได้ (7)

การศึกษาในผู้ป่วยที่เป็นโรคหัวใจ (หัวใจเต้นผิดจังหวะ : dysrhythmia, ภาวะหัวใจขาดเลือด เฉียบพลัน : acute coronary syndrome, และภาวะหัวใจวาย : congestive heart failure) จำนวน 60 คน อายุระหว่าง 25 - 65 ปี ทั้งเพศชาย และหญิง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 30 คน เท่าๆ กัน กลุ่มที่ 1 ให้สูดดม น้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ ความเข้มข้น 40% โดยหยดลงผ้าเช็ดหน้าขนาด 10×10 ซม. จำนวน 5 หยด แล้วใช้เข็มกลัดติดไว้ที่ปกเสื้อ โดยให้ผ้าเช็ดหน้าห่างจากจุก 20 ซม. และให้ผู้ป่วยสูดดมนาน 8 ชม.

(ตั้งแต่เวลา 22.00 - 6.00 น.) นาน 3 คืน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับยาหลอก โดยให้สุดดมน้ำกลั่น ด้วยวิธีเดียวกัน และก่อนทำการศึกษาให้ผู้ป่วยตอบแบบสอบถามด้วยวิธี SMHSQ (St Mary's Hospital Sleep Quality Questionnaire) และ STAI (State-Trait Anxiety Inventory) ในตอนเช้าวันที่ 4 ของการศึกษาให้ผู้ป่วยตอบแบบสอบถามอีกครั้ง พบว่าในกลุ่มที่สูดดมน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญความวิตกกังวลลดลง และคุณภาพในการนอนหลับดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการศึกษา (คะแนนความวิตกกังวล มีค่าเท่ากับ 58.99 ± 11.03 vs 41.77 ± 10.04 และคะแนนคุณภาพการนอนหลับ มีค่าเท่ากับ 29.02 ± 2.33 vs 18.99 ± 1.04) ในขณะที่กลุ่มควบคุมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษาสรุปได้ว่าการสูดดมน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญในผู้ป่วยโรคหัวใจสามารถลดความวิตกกังวล และทำให้คุณภาพในการนอนหลับดีขึ้น (8)

การศึกษาในผู้ป่วยแบบสุ่มปกปิดฝ่ายเดียว (randomized single blind trial) ที่ต้องส่องกล้องในระบบทางเดินอาหารจำนวน 70 คน ทั้งเพศชายและหญิง อายุระหว่าง 22 - 65 ปี แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 35 คน กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ได้รับน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ ความเข้มข้น 10% จำนวน 2 หยดๆ ใส่สำลีกลม และกลั้วไว้ที่ปากเสีย ก่อนที่จะทำการส่องกล้องระบบทางเดินอาหาร โดยให้สุดดมเป็นปกติ นาน 30 นาที กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุม ได้รับยาหลอกในขนาด และวิธีการเหมือนกัน และผู้ป่วยทั้ง 2 กลุ่มทำแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวล (STAI) ทั้งก่อนและหลังการศึกษา หลังการศึกษาพบว่ากลุ่มที่ได้รับน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญความวิตกกังวลมีค่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = 0.001$) เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม โดยที่คะแนนค่าความวิตกกังวลเท่ากับ 39.88 ± 11.51 และ 49.94 ± 12.30 ในกลุ่มศึกษาและควบคุม ตามลำดับ จากการศึกษาสรุปได้ว่าการสูดดมน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญความเข้มข้น 10% นาน 30 นาที ก่อนที่จะส่องกล้องระบบทางเดินอาหาร สามารถลดความวิตกกังวลในผู้ป่วยได้ (9) การศึกษาแบบวิจัยกึ่งทดลอง (quasi experimental) ของผู้สูงอายุในชุมชนจำนวน 60 คน โดยให้สุดดมน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ ความเข้มข้น 10% หยดลงบนสำลี 3 หยด และให้สุดดมให้เต็มที่ 3 ครั้ง ก่อนที่จะไปกลั้วไว้ที่หมอนโดยให้ห่างจากจมูก 10 ซม. ในช่วงตอนกลางคืน ทำติดต่อกัน 3 คืน และให้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวลก่อนและหลังการศึกษาด้วย Geriatric Anxiety Scale (GAS) หลังจากนั้นอีก 1 เดือน กลุ่มการศึกษาเดิมให้สุดดมน้ำมันหอมระเหยจากดอกส้ม ความเข้มข้น 10% ในหลักการเดียวกัน พบว่าค่าความวิตกกังวลก่อนและหลังการศึกษา มีค่าเท่ากับ 6.57 ± 3.81 และ 5.37 ± 3.4 ในกลุ่มที่ได้รับน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ และ 6.63 ± 3.82 และ 5.48 ± 3.4 ในกลุ่มน้ำมันหอมระเหยดอกส้ม ตามลำดับ จากการศึกษาสรุปได้ว่าการสูดดมน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ สามารถลดความวิตกกังวลได้ใกล้เคียงกับน้ำมันหอมระเหยดอกส้มเมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการศึกษา แต่ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (10)

การศึกษาแบบวิจัยกึ่งทดลอง (quasi experimental) ในผู้สูงอายุจำนวน 80 คน (อายุระหว่าง 60 - 90 ปี) ที่ผ่าตัดเปลี่ยนข้อเข่า (วันที่ 2 หลังการผ่าตัด) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้สุดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญไม่ได้รับระบุน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญมีสารสำคัญหลักคือ citronellol 8.5 มก./มล. ผสมกับน้ำเกลือ 0.9% หยดลงบนผ้ากอซขนาด 10 x 10 ซม. จำนวน 10 หยด

แล้วนำไปใส่ไว้ในถุงซิปล็อค โดยในการสูดดมจะแบ่งเป็น 4 ช่วงๆ ละ 30 นาที ซึ่งเริ่มโดยการที่ผู้ป่วยสูดดมครั้งแรกนาน 1 - 2 นาที และปิดถุงซิปล็อค จากนั้นก็ให้สูดดมเป็นระยะๆ ภายในครึ่งชั่วโมง (โดยที่สูดหายใจเข้าเต็มที่ให้นับ 1 - 3 และหายใจออกให้นับ 1 - 7) นับเป็น 1 ช่วง ทำทั้งหมด 4 ช่วง กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ได้รับยาหลอก โดยหยดน้ำเกลือ 0.9% ลงบนผ้ากอซขนาด 10 x 10 ซม. จำนวน 10 หยด และสูดดมเช่นเดียวกันกับกลุ่มที่ 1 ทำการวัดคะแนนความวิตกกังวลของผู้ป่วยทั้ง 2 กลุ่ม ด้วย Visual Analogue scale for anxiety (VAS-A) พบว่ากลุ่มที่สูดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญคะแนนความวิตกกังวลหลังการศึกษาลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการศึกษา คือจาก 44.73 ± 31.31 เป็น 34.47 ± 26.48 ในขณะที่กลุ่มที่ได้รับยาหลอกไม่มีการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษาสรุปได้ว่าผู้ป่วยสูงอายุที่ทำการผ่าตัดเปลี่ยนหัวใจ เมื่อให้สูดดมน้ำมันหอมระเหยของกุหลาบมอญในวันที่ 2 หลังการผ่าตัด สามารถลดความวิตกกังวลได้ (11)

การศึกษาแบบสุ่มในหญิงที่ตั้งครรภ์ที่ไม่เคยผ่านการคลอด จำนวน 110 คน อายุเฉลี่ย 25.87 ± 5.17 ปี ในกลุ่มศึกษา และ 26.24 ± 5.15 ปี ในกลุ่มควบคุม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 55 คน กลุ่มที่ 1 ให้สูดดม น้ำมันหอมระเหยจากดอกกุหลาบมอญขนาด 0.08 มล. กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มควบคุมให้สูดดมน้ำเกลือ ในขนาดที่เท่ากัน สูดดมทุก 30 นาที ตั้งแต่ปากมดลูกเปิด 4 ซม. วัดค่าความเจ็บปวดใน 3 ช่วงเวลา คือช่วงที่ปากมดลูกเปิด 4 - 5, 6 - 7 และ 8 - 10 ซม. โดยใช้ numerical pain rating scale และวัดค่าความวิตกกังวลใน 2 ช่วงเวลาคือช่วงที่ปากมดลูกเปิด 4 - 7 และ 8 - 10 ซม. โดยใช้ Spielberger anxiety questionnaire พบว่ากลุ่มที่ได้รับการสูดดม น้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญ ค่าความเจ็บปวดลดลงในช่วงที่ปากมดลูกเปิด 4 - 5, 6 - 7 และ 8 - 10 ซม. และค่าความวิตกกังวลลดลงในช่วงที่ปากมดลูกเปิด 4 - 7 และ 8 - 10 ซม. อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม ($p < 0.05$) โดยที่สารสำคัญในน้ำมันหอมระเหย คือ linalool, nerol, geraniol, 1-nonadecene, *n*-tricosane, hexatriacontane, *n*-pentacosane จากการศึกษาสรุปได้ว่าน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญสามารถลดความเจ็บปวด และความวิตกกังวลในช่วงแรกของการคลอดบุตรได้ในหญิงที่ไม่เคยผ่านการคลอด (3)

สรุป

ความวิตกกังวลถือได้ว่าเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต เนื่องจากมนุษย์เราต้องพบกับเหตุการณ์มากมายในชีวิต ทั้งเหตุการณ์ที่ทำให้พึงพอใจ และเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกตึงเครียด ซึ่งหากความวิตกกังวลนั้นร่างกายไม่สามารถปรับได้ คงต้องไปพบแพทย์ หากความวิตกกังวลนั้นไม่มาร่างกายสามารถปรับตัวได้ แต่อาจต้องมีตัวช่วยดังที่มีการศึกษาวิจัยของน้ำมันหอมระเหยจากดอกกุหลาบมอญที่ใช้สูดดม (aromatherapy) ในผู้ป่วยโรคต่างๆ เช่นโรคไต โรคหัวใจ ผู้ป่วยที่เตรียมตัวผ่าตัด ผู้ป่วยที่จะส่องกล้องกระเพาะอาหาร ผู้สูงอายุ เป็นต้น พบว่าน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญสามารถช่วยลดความวิตกกังวลได้ดีพอสมควร โดยสารสำคัญในน้ำมันหอมระเหยดอกกุหลาบมอญที่ออกฤทธิ์ คือ citronellol, heneicosane, geraniol, hexatriacontane และ linalool เป็นต้น อย่างไรก็ตามการดูแลสุขภาพตัวเอง การออกกำลังกาย การพักผ่อนอย่างเพียงพอ และการดูแลสุขภาพสมดุลของจิตใจ นั้นก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความวิตกกังวลได้

เอกสารอ้างอิง

1. พร้อมจิต ตรีรัตน์ รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล และคณะ. สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2535:257 หน้า.
2. Daglia R, Avcu M, Metin M, Kiyamaz S, Ciftci H. The effects of aromatherapy using rose oil (*Rosa damascena* Mill.) on preoperative anxiety: A prospective randomized clinical trial. *Eur J Integr Med.* 2019;26:37-42. doi :10.1016/j.eujim.2019.01.006
3. Hamdamian S, Nazarpour S, Simbar M, Hajian S, Mojab F Talebi A. Effects of aromatherapy with *Rosa damascena* on nulliparous women's pain and anxiety of labor during first stage of labor. *J Integr Med.* 2018;16:120-5. doi: 10.1016/j.joim.2018.02.005.
4. นันทวัน บุญยะประภัศร อรณัฐ โชคชัยเจริญพร, บรรณาธิการ. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 1. กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2542:895 หน้า.
5. Seyyed-Rasooli E, Amiri M-R, Zamanzadeh V, Peron K, Aghakeshizadeh M. Effect of aromatherapy on anxiety and pain in patients undergoing cholecystectomy. *Adv Herb Med.* 2014;1(1):1-7.
6. Barati F, Nasiri A, Akbari N, Sharifzadeh G. The effect of aromatherapy on anxiety in patients. *Nephrourol Mon.* 2016;8(5):e38347. doi: 10.5812/numonthly.38347.
7. Dehkordi AK, Tayebi A, Ebadi A, Sahraei H, Einollahi B. Effects of aromatherapy using the damask rose essential oil on depression, anxiety, and stress in hemodialysis patients: A clinical trial. *Nephro-Urol Mon.* 2017;9(6):e60280. doi: 10.5812/numonthly.60280.
8. Jodaki K, Abdi K, Mousavi M-S, Mokhtari R, Asayesh H, Vandali V. Effect of rosa damascene aromatherapy on anxiety and sleep quality in cardiac patients: A randomized controlled trial. *Complement Ther Clin Pract.* 2021;42:101299. doi: 10.1016/j.ctcp.2020.101299.
9. Jirdehi MM, Monfared A, Ghanaei FM, Leili EK. Damask rose aromatherapy and the anxiety of endoscopic candidate patients: A clinical trial. *J Holist Nurs Midwifery.* 2021;31(3):203-11. doi: 10.32598/jhnm.31.3.2126
10. Khalili Z , Taraghi Z , Ilali ES. The effect of damask rose and orange blossom on anxiety in older adults. *Complement Med J.* 2021;11(1):20-9. doi: 10.32598/cmja.11.1047.1.
11. Bastani F, Kia PS, Haghani H. Effect of aromatherapy with damask rose (*Rosa damascena* Mill.) on anxiety in the elderly: open-labeled quasi-experimental placebo-controlled trial. *Iran J Psychiatry Behav Sci.* 2020;14(4):e58064. doi: 10.5812/ijpbs.58064.